

van een veel ingrijpender regeling²⁰.

Naar de motieven tot naasting is weinig systematisch onderzoek verricht. Beter bekend is dat de naastingen tot allerlei binnenkerkelijke conflicten geleid hebben, waarbij plaatselijke actievoerders en kerkelijke leiders soms lijnrecht tegenover elkaar kwamen te staan.

ad 7. De verandering in de houding van katholieken ten opzichte van de gereformeerden en omgekeerd.

Verandering van relaties van ongelijkwaardig naar gelijkwaardig is voor de op interactie gespitste sociologie wezenlijk voor emancipatie. Wie zal deze verandering echter meten en met welke middelen? Voorzover ze weerspiegeld wordt in het gedrukte woord zouden boeken, pamfletten en tijdschriften uit de tijd zelf bestudeerd moeten worden. Daarnaast zou gezocht kunnen worden naar gegevens rond conflicten én naar informatie over de (verandering in de) samenstelling van allerlei maatschappijen, genootschappen en gezelschappen.

Dit werk heb ik uiteraard niet kunnen ondernemen. Wel wil ik alvast een paar stappen zetten in dit tamelijk onontgonnen gebied. Op de eerste plaats wijs ik op de hausse van apologetische en op zelfverdediging gerichte geschriften, waaruit soms zelfs een gevoel

20. Zowel A. C. J. Commissaris, *Van toen wij vrij werden. Eenige hoofdstukken uit de geschiedenis der katholieke Kerk in Nederland sedert 1795*, Groningen enz. 1928 - 1929 dl 1, 30, als P. Noordeloos, *De restitutie der kerken in den Franschen tijd*, Nijmegen-Utrecht 1937, als M. J. M. van der Heijden, *Dageraad* . . . 154 lazen in de publicatie van 1 oktober 1795 dat de protestanten de kerken die ze niet gebruikten, totdat er nader over beschikt zou zijn, aan de katholieken moesten laten.

In feite staat er dat de gereformeerden hun kerken niet mogen beschouwen als hun eigendom, maar als een voorlopig in broederlijke toegenegenheid afgestaan bruikleen, in afwachting van een verdeling van deze kerken "tot gebruik van alle gezindheden op eenen gelijken voet" of van een beschikking over de kerken als nationaal eigendom.